

SNOVANJA 1

Glasovi pogovori o kulturi

Leto 1.

Kranj, 4. februarja 1967

Današnja Snovanja so posvečena spominu največjega slovenskega pesnika dr. Franceta Prešerna ob obletnici njegove smrti

Alojzij Gangl: France Prešeren v belem marmorju

Prišli bi že bili Slovencem zlati časi,
ak' klasik bil bi vsak pisar,
kdor nam kaj kvasi.

8. FEBRUAR 1967

SLOVENSKI KULTURNI PRAZNIK

6. februar, ponedeljek:
od 10. ure dalje odprta razstava v galerijskih prostorih Prešernove hiše »Pesnik v podobah in plastikah slovenskih umetnikov« in »Blejski otok od VI. do XI. stoletja«
ob 17. uri otvoritev razstave gorenjskih likovnikov v galeriji na Titovem trgu 4
ob 18. uri vodstvo po razstavah v Prešernovi hiši
7. februar, torek:
ob 17.30 uri počastitev ob grobu na predvečer pesnikovega smrtnega dne
8. februar, sredo:
ob 19. uri uprizori Prešernovo gledališče slovesni recital »Pesnik in človek«
9. februar, četrtek:
ob 19. uri v spodnjih prostorih Prešernove hiše večer poezije Franceta Pibernika; recitirajo dijaki kranjske gimnazije
10. februar, petek:
ob 19. uri v Delavskem domu koncert gimnazijskega pevskega zbora in Kranjskega simfoničnega orkestra
12. februar, nedelja
ob 19. uri v Prešernovem gledališču »Tako mladina pesnika salvi«
Ob 118-letnici smrti pesnika doktorja Franceta Prešerna
Klub kulturnih delavcev Kranj

Prešeren in naš čas

Februarja poteka 118 let, odkar počiva na kranjskem pokopališču pesnik France Prešeren, in 22 let od časa, ko je predsedstvo Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta proglasilo dan njegove smrti za kulturni praznik slovenskega naroda. Odlok, ki sta ga podpisala 1. februarja 1945 Josip Vidmar in Boris Kidrič, se glasi: »Osmi februar, dan smrti dr. Franceta Prešerna, slovenskega književnega genija, se proglašajo za kulturni praznik slovenskega naroda. Ta dan naj se poslej s proslavami in svečanostmi praznuje po vseh slovenskih prosvetnih in kulturnih ustanovah ter zavodih. Ves slovenski narod naj se proslavam svojih kulturnih in prosvetnih ustanov pridruži in pri njih sodeluje.« Med utemeljitvijo, ki je zapisana pod odlokom, pa je tudi tale stavek: »Prešeren je osrednje žarišče in temelj naše kulture, zato postani obletnica njegove smrti naš kulturni narodni praznik.«

O Prešernovem življenju in delu je bila napisana že vrsta razprav. Le-te razčlenjujejo pesniški jezik, slog in metriko, raziskujejo pesnikovo filozofijo, življenjski in svetovni nazor, njegov odnos do antike, do slovanskih in neslovanskih literatur, ugotavljajo pesnikovo uglašenost s problemi in temelji evropske romantike, razglablajo o drami pesnikovega duševnega življenja, govore o njegovi človečnosti in celo o Prešernovem mestu v politični zgodovini slovenskega naroda. Znanstvenim se pridružujejo številne umetniške upodobitve, predvsem likovne, literarne in glasbene. Prešernova pesniška podoba pa kljub temu še ni popolnoma jasna v našem miselnem in čustvenem svetu. Znova in znova nas zaposluje s svojo obsežno doživljajsko skalo, ki nas vodi od naše narodne in politične resničnosti do najintimnejše ljubezenske izpovedi. Prešernova pesniška izpoved zajema namreč toliko življenjske vsebine, da se še zdaleč ni izčrpala. Toda v našem mrzličnem zanimanju za sedanost in v živčnem pričakovanju prihodnosti smo često nesposobni, da bi se vživeli v liriko in podoživeli resnični pesniški svet, svet, ki ne more umreti. Kljub temu da sta

Pred nami je prva številka Glasovih pogovorov o kulturi SNOVANJA, za katera se moramo predvsem zahvaliti pobudi Kluba kulturnih delavcev v Kranju, izdajateljskemu svetu Glasa za razumevanje in materialno pomoč, še posebej pa za finančno podporo svetu za kulturo in prosveto skupščine občine Kranj.

SNOVANJA bodo kot rubrika Glasa izhajala šestkrat letno in bodo v prvi vrsti namenjena Gorenjcem, ki bodo v njih našli gradivo z vseh kulturnih področij, od splošnih in aktualnih vprašanj pa do umetniških in kulturno-znanstvenih prizadevanj posameznikov, institucij ter organizacij na Gorenjskem.

Hkrati želimo, da bi SNOVANJA postala središče in zbirališče gorenjskih kulturnih delavcev, pa tudi vseh tistih zunaj naše regije, ki lahko kakorkoli prispevajo h kulturnemu razvoju Gorenjske in njenih ljudi. Zato vabimo k sodelovanju!

Uredniški odbor

Prešernov in naš čas hudo različna, pa vendar tudi človek druge polovice dvajsetega stoletja doživlja duševne pretrese, ima srce in ga je čisto sram priznati, da ga ima. Sram pa ga je priznati v tem zapletenem času tudi preproščine, s katero moremo prepričljivo govoriti o velikih stvareh v vseh časih. Sodobni slovenski pesnik je pred nekaj leti zapisal:

*Treba je mnogo preprostih besed
kakor:*

*kruh,
ljubezen,
dobrota,
da ne bi slepi v temi
na križpotjih zašli
s pravega pota.
Treba je mnogo tišine, tišine
zunaj in znotraj nas,
da bi slišali glas,
tih, plahi, pojemajoči glas
golobov,
mravelj,
ljudi,
src
in njih bolečine
sredi krivic in vojsk,
sredi vsega tega,
kar ni
kruh,
ljubezen
in ne dobrota.*

Včasih si je treba vzeti čas in prisluhniti, kako zveni zemlja, tišina, kako odmevajo neizmerne razsežnosti misli in nedoumljivost srca, treba se je zamisliti, kaj je človeku treba dati sočloveku in družbi...

Takšne misli nas zaposlujejo, ko premišljujemo o našem velikem kulturnem prazniku, o Prešernovem dnevu, ko se ponovno zavemo, da zmore mali narod tudi veliko kulturno moč; naše misli pa se ustavljajo tudi ob vprašanju, ali smo vredni dediči pesnikovega neizčrpnega bogastva. Zgodovina je že večkrat izpričala, da je Prešernova poezija živi sestavni del slovenske kulture. Svojo živ-

(Nadaljevanje na naslednji strani)

(Nadaljevanje s prejšnje strani)

ljenjsko moč in tvornost dokazuje vsak dan znova. Vsaka generacija kleše v njeni senci svoj duhovni profil in tako tudi naša, ki more najti v Prešernovi pesmi vrsto odgovorov na sodobna vprašanja, osebna in družbena.

Prešernova umetniška biografija nas navdaja z mislijo, da je pesnik kljub svoji pretresljivi življenjski usodi globoko veroval v človeka, v zmago dobrih človeških moči. Pesnik je tako bridko in hkrati s tolikšno ljubeznijo govoril o nas in za nas kot samo še Cankar. Zato tudi mora biti prizadet ob srečanju z njim vsakdo, ne samo tisti, ki govori in čuti slovensko, ampak tudi tisti, ki govori in čuti človeško. Tega sporočila se vse premalo zavedamo, saj ni tako redek pojav, da se humanizmu približujemo le z besedami. Zato je danes toliko vrednejši premislek o njegovi Zdravljici, o najbolj živi slovenski pesmi vseh časov. Ta Prešernov sprev o svobodoljubnem Človeštvu je tako sodoben v naših dneh kot v Prešernovih. Posebej pa velja premisliti znova in znova njegovo pesniško in človeško oporoko v zadnji kitici:

*Nazadnje še, prijat' lji,
kozarce zase vzdignimo,
ki smo zato se zbrat' li,
ker dobro v srcu mislimo.*

*Dokaj dni
naj živi*

Bog, kar nas dobrih je ljudi!

Po dobrih sto dvajsetih letih, odkar je pesem nastala, žal še vedno čutimo, da je družba prijatelj, ki ji pesnik nazdravlja, bolj idealna kakor resnična, to je

družba, ki je ne veže ne politika ne nacionalnost, ne vera ne rasa, najmanj pa korist, veže jo — dobrota, kajti Prešernovi svobodni ljudje so predvsem dobri ljudje. S podobnim spoznanjem o jutrišnjem dnevu zares svobodne družbe nas je v naši zgodovini obogatil tudi Cankar: v najbolj slovenski drami Hlapci je prišel do prepričanja, da so korenite humane družbene spremembe lahko le posledica osebne človekove renesanse. Cesar ni v ljudeh, tudi v družbi ne more biti.

Prešeren je kot velik humanist in demokrat veroval v človeka celo spričo razmer, ki so bile kaj malo spodbudne za to. V njem je živel misel tedanje predne Evrope: Vsi ljudje so bratje! Misel, tolikokrat zasramovana, opljuvana in izdana, a spet povečana z nepopoljšljivim optimizmom v umetnosti, s tistim optimizmom, ki je v Prešernovih študentskih letih prav na Dunaju spremljal v svet Beethovno Deveto simfonijo, pesem o bratstvu in ljubezni med vsemi narodi.

Če je Zdravljica povzetek pesnikovih življenjskih spoznanj, bojov in iskanj, razočaranj in porazov, povzetek domoljubja kot čustva ljubezni do svojega ljudstva in zemlje, če je to delo sinteza ideje svobode, bratstva in enakosti vseh narodov, potem ne moremo dvomiti, »kam je letelo vse hrepenenje, kam je bila darovana najboljša moč srca in razuma, od kod je vrela, kam se je vračala vsa radost in bolesta«.

Bolj kot kdajkoli mora biti danes Prešeren živ — kot pesnik in kot človek!

Stanko Simenc

K zgodovini arheoloških raziskovanj na Gorenjskem

V preteklem letu je bil odprt za javnost v Mestni hiši v Kranju Gorenjski muzej. Nova kulturna ustanova se enakovredno vključuje v krog kulturnih vrednot mesta in okolice. V novih razstavnih prostorih je prikazano v izboru bogato in pomembno zgodovinsko gradivo iz območja Gorenjske, ki ga je muzej zbiral in odkrival ter posredoval javnosti in znanosti v preteklem desetletju. Med kulturnozgodovinsko in etnografsko zbirko se vključujejo tudi najstarejši dokazi človekovega življenja na Gorenjskem. Čeprav je življenjski prostor majhen in omejen z visokimi gorami in zunaj večjih »kulturnih dogajanj«, je s številnimi odkritji in najdbami dokazan okvir in nenehno življenje v vseh najstarejših zgodovinskih obdobjih — od najstarejše kamene dobe do srednjega veka. Pomembno je dejstvo, da je Gorenjska križišče prometnih poti iz srednjeevropskega prostora k obalam morja. — Tako je avtohtono prebivalstvo neposredno dojemalo in sprejemalo kulturo in močnejših vplivnih območij, nosi pa nedvomno značilnosti vzhodnoalpskega prostora.

Na Gorenjskem je bilo dovolj vidnih arheoloških spomenikov, ki so vzbujali v preteklosti zanimanje. Najstarejši dokazi in zgodovinski viri tega zanimanja so antikvarične omembe in posnetki vidnih epigrfskih spomenikov (kamni z napisi iz antičnega obdobja) iz naših krajev, ki jih je zapisoval v začetku 16. stoletja neki Aug Tyff, verjetno Augustinus Tyffernus. Domneva se, da je bil mož menih, ki je prepotoval naše kraje skupno s trgovcem Ciriakom iz Ancone (Italija). Bil je tudi v Kranju. To nam dokazuje njegov opis antičnega nagrobnega spomenika, ki ga je videl vzdignega v steni danes porušene

stare šmartinske cerkve na desnem bregu Save. Pod vplivom humanizma v 17. stoletju se vzbudi večje zanimanje za arheološke spomenike, ki se opaža v opisih posebnosti Kranjske v literarnozgodovinskem delu polihistorja Janeza Vajkarda Valvasorja v Slavi Vojvodine Kranjske (Die Ehre des Herzogthums Crain, Ljubljana 1689). Skoraj sto let kasneje (leta 1788) je izšlo pomembno delo našega prvega dramatika Antona Tomaža Linhartja iz Radovljice (1756—1795) z naslovom »Zgodovina Kranjske« (Versuch einer Geschichte von Krain und der übrigen südlichen Slaven Osterreichs). Linhart je prvi, ki je na osnovi materialnih virov in historičnih zapisov skušal ugotavljati smeri rimskih cest, kraje in mesta. Tako je domneval, da je mesto Kranj (Carnium) antično mesto Santicum, za katerega so kasneje ugotovili, da je to mesto na področju današnjega Beljaka na Koroškem. Objavil je vrsto rimskih nagrobnih napisov, nekaj tudi iz Radovljice in okolice. Dragoceno gradivo, ki bi sicer zašlo v pozabo ali ostalo neznano, je tako postalo osnovni dokumentarni vir za preučevanje preteklosti. Kot vnetega zapisovalca in ljubitelja antičnih spomenikov moram omeniti tudi pesnika Valentina Vodnika (1758—1819).

V 19. stoletju se množijo najdbe in jih ljubitelji objavljajo v različnih časopisih. Antikvarično znanje in pomanjkanje svežega gradiva pa je vodilo preučevanje in znanstveno pot v slepo ulico. Pojavlja se velika mera spekulativnosti v obravnavanju in razlagi spomenikov. Razvoj vede so pospešili zunanji vzroki: poselitve in urbanizacija. Na dan so prihajali novi predmeti. Na osnovi tega so se starinoslovci lotili sistematičnih del z izkopavanji. S tem pa nastopi nov

trenutek: metoda odkritja in izkopavanja spomenika. Nastane tudi vprašanje, kam s spomeniki? Tako so nastali muzeji. Najprvo doteka kulturnozgodovinsko in arheološko gradivo. Bogastvo in lepota kulturnih spomenikov na naših tleh je privabljalo tudi pozornost dunajskih institucij, posebno »dvorni muzej« na Dunaju si je lastil prvenstveno pravico izkopavanja na Kranjskem. V prvih desetletjih 19. stoletja obstaja v Ljubljani le skromna zbirka spomenikov in šele leta 1888 je bil urujen deželni muzej za Kranjsko (Museum Rudolphinum), ki ima po prvi svetovni vojni naziv Narodni muzej. Na prehodu dvajsetega stoletja so ustanovili muzeje tudi v manjših mestih, tako v Ptuj, Celju in Mariboru, kjer so bogata arheološka najdišča. Tudi v Kranju so se našli pobudniki za ustanovitev muzeja, žal pa zaradi medsebojnih političnih odnosov in trenj zamisel ni bila uresničena. Neposreden povod za ustanovitev muzeja so bile dragocene najdbe iz grobišča na Lajhu, ki danes krasijo muzejske vitrine na Dunaju in so ohranjene le delno po zaslugi W. Smida in drugih ljubiteljev tudi v Narodnem muzeju v Ljubljani. Poleg kustosov, ki so delovali v Ljubljani na področju Kranjske, naj omenim tiste, ki so preučevali predel Gorenjske in jo historično obravnavali: to sta Simon Rutar, ki je objavljala svoja dela v Letopisu Matice Slovenske, in Alfons Müllner, ki je izdajal in urejal glasilo »Argo« (I, 1892—X, 1903); na Dunaju pa je s pomočjo poljedelskega ministrstva izdal svoje največje delo »Zgodovina železa na Kranjskem, Goriškem in Istri od predzgodovine do začetka 19. stoletja (Geschichte des Eisens in Krain, Görz und Istrien von der Urzeit bis zum Anfange des XIX. Jahrh. — Wien—Leipzig, 1909). Ta knjiga še danes sodi v osnovni vir za preučevanje nekdanj železarskih središč, njihovega dela in življenja. Tako obširno opisuje pridobivanje, predelovanje železnih rud in izdelke iz železa v Bohinju, Jesenicah, Javorniku, Kropi, na Fužinah v dolini Kokre in Zelezniških itd. Med temi raziskovalci zgodovine si je zaslužil pomembno mesto naš sorojak Dr. Walter Smid, doma na Gaštelju pri Kranju (1875—1951). Z njegovim neutrudnim raziskovalnim delom so danes povezana evropsko pomembna najdišča kot npr. Vače pri Litiji in druga. Na njegovo službovanje v Narodnem muzeju v Ljubljani se veže najpomembnejše delo, ki je hkrati prelomnica v razvoju zgodovinske vede. V glasilu Carniola (1908—1909), ki ga je urejal, je opisal in razlagal svoje najdbe iz odkritih staroslovenskih grobišč v Bohinjski Srednji vasi »na Zalah«, Bledu, Mengšu, Komendi itd. Izkopano kulturno gradivo je opisal, časovno in etnično opredelil. Pravilno ga je pripisoval Starim Slovincem in s tem dokazal, da imamo Slovenci svojo kulturno dediščino in dokazuje svoje lastne kulture v prvih stoletjih bivanja na današnjih tleh. Kolikšnega pomena je bilo to priznanje lastne nacionalne preteklosti v boju za narodne pravice v Avstro-Ogrski! Skoraj 40 let kasneje je bila ta kultura imenovana po kraju Kottlach v bližini Dunajskega Novega mesta (kottlaška kultura), ta obsega celotno ozemlje Vzhodnih Alp, ki so ga v prvih stoletjih po prihodu naseljevali Slovenci.

Z njim se zaključí kratek zgodovinski pregled raziskav in del na Gorenjskem. Ta in kasnejša prizadevanja ter zbiranje gradiva so bila povod in odločitev, da se v Kranju ustanovi leta 1953 Mestni muzej. Po desetletnem muzejskem delu pa si je pridobil z razumevanjem tudi razstavne prostore v restavrirani Mestni hiši na Titovem trgu v Kranju, kjer razstavlja in prezentira kulturno-historično gradivo z Gorenjske. Po svojem značaju je muzej kompleksen, ker obravnava in prikazuje glavne značilnosti in predmete geografsko zaključene pokrajine, ki jih obdelujejo posamezne zgodovinske stroke (kulturna zgodovina, umetnostna zgodovina, etnografija, zgodovina novejšega obdobja, arheologija). Raziskovalno delo dopolnjujejo posamezne muzejske strokovne službe, kot so konservatorska in preparatorska delavnica, fotolaboratorij itd. Muzej si je obeležil svoj osnovni okvir, vendar pa bo potrebno mnogo dela, da si bo pridobil še širši pogled v našo preteklost in ga posredoval javnosti.

Andrej Valič

Prešernov institut v Kranj!

Sen mnogih, izvečine že davno pokojnih prešernoslovcev, da bi namreč neke na Slovenskem obstajalo osrednje žarišče estetskih in biografskih raziskovanj, povsem posvečeno našemu prvemu poetu umetniku še danes, celih sto dvajset let po izidu njegovih Poezij, ni uresničen.

Hkrati s to trpko ugotovitvijo pa tudi vemo, da že več desetletij obstaja pri nas prava množica raz različnejših institutov za vse mogoče specialnosti, pa najsi bodo samostojni ali pa vključeni v ustanove in podjetja. Pogled v telefonski imenik pod črko I nam to zlahka potrdi.

Le Prešernovega instituta ni nikjer, ne v okviru drugih znanstvenih zavodov, kaj šele, da bi bil samostojen.

Preseneča nas to hladno dejstvo tembolj, ko se vendar vsi Slovenci — tako preprosti kot učeni — prav dobro zavedamo, da je Prešeren ne le osnova in vrh vse naše kulturne tradicije, pač pa tudi sinonim za nacionalni ponos in napreden svetovni nazor, ki ga izpovedujemo dan-današnji.

Ce je bilo Prešernovo ime aktualno, ko je blestelo na brigadnih bojnih zastavah in klicalo v bitke za svobodo in kruh — toliko aktualnejše je danes in bo vse bodoče dni, kajti ideje Zdravljice o bratstvu vseh dobrih ljudi in o miru med narodi so v čudovitem skladju z vsemi našimi političnimi hotenji.

Z drobno knjižico Poezij nam je Prešeren dal v roke izkaznico, ki je opravičila majhno ljudstvo pod gorami, da je smelo samozavestno vstopiti v krog drugih kulturnih evropskih narodov.

Prešeren — slovenstvo — sloveštvo... Kako ponosno to zveni!

A vendar ni pri nas nikjer hrama, kjer bi vedno plamtela bakla in osvetljevala pesnika in človeka doktorja Franceta Prešerna. Učeni profesor Avgust Zigon, ki je vse svoje življenje posvetil edinole raziskovanju Prešernovega umetniškega ustvarjanja, je že govoril o Čopovi akademiji, ki si jo je zamislil spriču tako močnega bibliotekarjevega duha. Potem je prišel doktor France Kidrič z realnim predlogom, Prešernovim muzejem. Nerazumna smrt mu je prežgoda izvila dobro delo iz rok. Njegovo dediščino, ime in idejo smo potem skušali uresničiti z ustanovitvijo Prešernovega spominskega muzeja v Kranju. To se je zgodilo na kulturni praznik slovenskega naroda, leta 1961. Seveda pa je leto prvih načrtov za kranjski Prešernov muzej dosti starejše, 1947. Takrat je hiša pesnikove smrti prešla v javno lastništvo. Zaradi stiske s prostori je potem v hiši začasno domoval Mestni muzej. Šele s selitvijo tega kompleksnega muzeja v staro mestno hišo so bili dani pogoji vsaj za skromno prezentacijo gradiva o Prešernu v stari Mayrjevi hiši.

Lahko bi rekli, da je bila to druga faza, če je bila dobitve hiše za ta namen prva. Tretja faza, ki lebdi nad nami vsemi kot dolg osveščene naroda svojemu geniju — bodi prelitje Prešernovega spominskega muzeja v novo formo z globljo vsebino: perspektivno naj bi se sedanji muzej razvil v samostojen znanstveno-raziskovalni in muzejski center po zgledu podobnih ustanov po svetu.

Naloga tako zasnovanega zavoda ali centra, instituta, kakor bi ga pač imenovali, bodo dvojne: znanstveno-raziskovalne in vzgojno-popularizacijske.

Nekateri prešernoslovci, ki so z vso prijaznostjo botrovali rojstvu kranjskega pesnikovega spominskega muzeja, so si bodoče delo ustanove že natanko zamislili in predlagali, da ta:

1. organizira, opravlja in podpira znanstveno-raziskovalno delo, ki sta mu predmet France Prešeren kot pesnik, pravnik in človek ter njegova doba;

2. pomaga kulturnemu, družbenemu in gospodarskemu napredku z razlago in popularizacijo Prešernovih idej, izredno plodnih za nas od njegovih časov do danes in tudi v bodočnosti. V tem pogledu sodeluje z vsemi kulturnimi in drugimi ustanovami ter družbenimi organizacijami kakor tudi s sorodnimi znanstvenimi ustanovami doma in v tujini;

3. sistematično zbira, ureja in preučuje vse, kar je znanstvena osnova za razumevanje Prešernove javne dejavnosti;

4. skrbi za muzejsko prezentacijo zbranega gradiva, prireajoč mimo stalne tudi občasne razstave, ki zajemajo razen Prešerna tudi njegove sodobnike, sodelavce itd.;

5. objavlja rezultate svojih raziskav in skrbi za publiciranje informacijskega in propagandnega gradiva;

6. daje ustanovam, organizacijam, raziskovalcem, šolskim in drugim interesentom vsakršne strokovne informacije s svojega delovnega področja, organizira muzejska vodstva in predavanja za strokovne kroge kakor tudi za široko javnost;

7. skrbi za pietetno vzdrževanje in strokovno hrambo nepremičnin (rojstna hiša v Vrbi, nagrobnik, spominske plošče, hiša pesnikove smrti v Kranju) in premičnin, ki so v zvezi s Prešernom in jih je treba ohraniti bodočnosti;

8. evidentira celotno prešerniano (arhivalije, avtografe, korespondenco, prešernoslovno, muzikalno, slikovno in drugo gradivo), jo strokovno opisuje, bibliografsko obdeluje in vodi o njej poseben javni register;

9. sistematično zbira to gradivo v študijske in muzejske namene. Kolikor mu niso dosegljivi izvorniki, si nabavlja ustrezne reprodukcije (faksimila, fotografske posnetke, kopije ipd.);

10. kritično pretresa vse dozdajšnje dosežke prešernoslovja;

11. raziskuje snovne, idejne in oblikovne probleme o delu Franceta Prešerna in njegovih sodobnikov (Kopitar, Čop, Korytko, Vraz idr.) od drugod sprejete vplive in odmeve njihovega dela doma in zunaj domovine;

12. raziskuje stilistične in jezikovne značilno-

Doslej še neznan Prešernova podoba, delo Ivana Vavpotiča

sti v Prešernovem delu ter vodi delo za slovar Prešernovega pesniškega jezika;

13. zbira še živeče izročilo o pesnikovem življenju in delu;

14. zasleduje ponarodevanje njegovih pesmi;

15. daje pobude in sodeluje pri znanstvenih, poljudnih in bibliofilskih izdajah Prešerna;

16. zbira gradivo in pripravlja monografsko obdelavo Prešerna in njegove dobe;

17. daje nasvete prevajalcem za dosegov vzornih prevodov Prešernovih pesmi;

18. stalno sodeluje z Zavodom za spomeniško varstvo glede vsega, kar se nanaša na Prešerna in njegove sodobnike.

Seveda je treba koj reči, da je vse to le daljna pesem prijazne bodočnosti. Ne le študijski prostori, tudi najvišje kvalificirani znanstveni kadri s kvalitetnimi objavami s prešernoslovskega področja bi bili potrebni. Trenutno ugodnih pogojev ni, toda s pripravami pa le smemo smelo pričeti.

Kakor zveni paradokсно, pa je še vendarle res, da bi s formiranjem predlagane nove ustanove, bila rešena tudi vrsta zamotanih, skoro nerešljivih finančnih in celo načelnih problemov gorenjskih občin.

V mislih mi je vrsta strpnih in manj strpnih zahtev po ustanovitvi spominskih muzejev v rojstnih hišah nekaterih znanih gorenjskih pisateljev. Tako je na primer zbor volivcev na območju desetih vasi krajevne skupnosti Žirovalca zahteval, da občina najprej preuredi Pinžgarjevo rojstno hišo v muzej, potem pa še Čopovo in Jalnovo. Slediti bi utegnil še plaz zahtev, želja in pričakovanj: Linhart, Jenko, Valjavec pa Turnograjska, Medved in Tavčar bi zaslužili tudi svoje muzeje!

Ceravno je ta vnema častilcev naših velmož vse hvale vredna in celo ganljiva, vendar take in podobne zahteve po tolikih muzejih le presejajo naše ekonomske možnosti.

Te občutljive reči bi kazalo reševati drugače; na prvi pogled morda boleče, a dejansko le ustrežnejše in bolj realno. Predlagam, da se domovi znamenitih gorenjskih kulturnih delavcev označijo s primernimi spominskimi ploščami — v kolikor že niso. Da te plošče potem lastniki hiš od časa do časa umijejo ali vsaj razpraše, Marsikje, kjer hočejo muzej, se tega ne stori. Hiše naj služijo ljudem, kot so doslej. Še vedno pa bo hiša kot rojstni dom kakoga velmoža vedno vredna ogleda, četudi ne bo preurejena v muzej. Kdor ve, kakšno breme utegne biti takle muzejček za skupnost, kako težko je z oskrbovanjem in kako redki so obiskovalci, ta bo gotovo priletnil predlogu sodobnejšega, realnejšega reševanja teh stvari: v nekem osrednjem muzejskem centru so posamezne sobe namenjene prikazom dela in življenja pesnikov, pisateljev, slikarjev in drugih. Te sobe so urejene kot spominski muzeji z vsemi atributi: z avtentično hišno opremo, z osebnimi predmeti, z upodobitvami, z objavami, prevodi, študijami ipd.

Prednosti take ureditve so na dani: oskrbovanje je strokovno in stalno, obisk je olajšan, ogled bolj miren, delo čuvajev je poostavljeno, možne so primerjave in družitive sorodnih gradiv.

Sicer pa to ni nič novega. Pred dnevi sem bil v praškem Muzeju narodne književnosti na Strahovu. Tamkaj greš iz sobe v sobo od pesnika do pesnika, od pisatelja do pisatelja. Od Mache do Nemcove, od Jirske do Čapka. In kar nekdan dobro se počutijo tako lepo in družabno zbrani... Tisto z muzejčki na terenu v pristnem ali manj pristnem ambientu pa se vselej res ne posreči: če gremo malo na pot in obiščemo Jurčičev dom na Muljavi ali pa Trdinovo sobo v Gracajevem Turnu pod Gorjanci, to hitro uvidimo.

Tak osrednji muzej s spominskimi sobami, posvečenimi znanim gorenjskim pesnikom in pisateljem, pa bi organsko prav lahko bil sestavni del bodočega Prešernovega instituta v Kranju. Obstoj njegov pa bi postal tako še bolj upravičen.

Črtomir Zorec

Valentin Cundrič

Težavno je predstaviti pesnika, kajti danes pesnik ni več tisto, kar je bil za časa Gregorčiča. Pomen pesnikov je za širšo javnost usahnil; ljudje se zanje ne zanimajo kdove kako. Večina Slovencev ne pozna svojih sodobnih pesnikov niti po njihovih imenih; pojav novega pesniškega imena ne vzbudi nobene pozornosti niti v literarnih revijah, kaj šele v dnevnikih. Hitre spremembe, v katere smo vključeni, najbrž res niso prijazne za literaturo, še najmanj pa za njen najtisti svet — za liriko. Mnoga znamenja kažejo na to, da je današnji človek zagledan drugam: v tehniko, v veselje in le prereditko pogleda vase. Trditelj francoskega pesnika Baudelaira, da človek lahko živi brez kruha, brez poezije pa ne, se zdi danes kar zmotna, a je vredna premisleka. Če namreč literarno pojmovanje poezije razširimo na vse tisto, kar človeka dviga in bogati, postane poezija njegova življenjska potreba. In če človeku zožimo svet poezije, mu ga prepovemo ali celo uničimo, postane siromašen zaslužkar 20. stoletja z zalogajem časnikarske modrosti v glavi.

Ne samo pesnik, tudi pesem ni danes več tisto, kar je bila. Često je težko dojemljiva ne samo literarno manj razgledanim bralcem, vse bolj pogosto tudi ljudem, ki so zapustili srednješolske in univerzitetne klopi. To je tudi eden izmed vzrokov njene nepopularnosti; gre torej za pojav, ki ga občutimo tudi pri dojemanju sodobne likovne umetnosti ali glasbe.

Slovinci imamo po številu danes veliko pesnikov, tudi pesniška žetev je obilna v revijah in samostojnih zbirkah, prave poezije pa ni na pretek. Veliko verzov gre v svet, vsaj v naš mali slovenski svet, tudi takih, da vzbujajo videz modernosti, njihov izrazni aparat pa spravlja bralce največkrat v dvome ne le o njihovi vrednosti, ampak tudi o njihovi sprejemljivosti. Zato je B. Borko nedavno upravičeno zapisal v Delu ob izidu neke pesniške zbirke: »Nikdar še ni bila na področju poezije tako nejasna meja med pristnim in nepristnim, med resnično ustvarjalnostjo in nje simulacijo.«

In zaradi vsega tega ni lahko predstaviti pesnika, še posebej mladega, ki ne živi v Ljubljani ali Mariboru, ampak v malo spošudni provinci, kjer ni literarnih skupin, da bi se v javnosti medsebojno hvalile. In vendar ljudje vztrajajo in delajo, veliko delajo. Tak je tudi Valentin Cundrič.

Kdorkoli bo hotel o njem kaj povedati, ne bo mogel mimo skopih življenjskih podatkov. Rojen je bil 14. februarja 1938 na Poljšici pri Bledu. V šolo je hodil v Zgoranje Gorje, na Bled, na Jesenice in v Ljubljano. Maturiral je leta 1956 na jeseniški gimnaziji, diplomiral pa na slavističnem oddelku ljubljanske filozofske fakultete leta 1962. Po poklicu je profesor slovenskega jezika, zaposlen na Jesenicah. Zelo rad potuje; videl je že Avstrijo, Madžarsko, Češko, Italijo, Francijo, Monako, Grčijo, Ciper, bil je celo v Združenih arabskih republikah in Libanonu. V prostem času tudi slika. Prava pesnikova biografija so seveda njegove pesmi. Podatki pravijo, da se je pesniškemu oblikovanju intenzivno posvetil že v gimnazijskih letih. Najprej je opozoril nase z raztresenimi revialnimi objavami v Mladih potih, Novih obzorjih, Naši sodobnosti, v Problemih, še bolj pa z dvema zbirkami, ki sta izšli po kraškem preselčku nekaj tednov 1961. leta: POJOČI GRM, Ljubljana (Državna založba Slovenije) in KROTKO JUTRO, Maribor (Založba Obzorja).

Prevodi njegovih pesmi so doslej izšli tu pa tam v Skopju, Titogradu, Novem Sadu in Zagrebu. 17. novembra 1966 je bil na osnovi dotodanjega dela in uspehov sprejet v Društvo slovenskih pisateljev.

Cundričeve številne objave govore za to, da njegova ustvarjalna pot še zdaleč ni končana.

Začenja se s skoraj naivno otroškimi slikami življenja; te kažejo na njegov občutek za psihologijo in na dokajšnje bogastvo v izrazu, kar za pesniški začetek nikakor ni nepomembno. Na tej poti je mogoče nekaj murnovskega občutja narave in pa verzov, v katerih si mladostni ljubezenski nemir išče odgovor na večne življenjske uganke. Ves ta razvoj obogati nova pesniška kvaliteta: impresivnost, ne vedno, toda često. Sčasoma se njegova osebna izpoved o času in ljudeh poglobi, začne instinktivno oskati idgovor na vprašanja, ki so hkrati njegova osebna in občečloveška in ki pretresajo današnji svet. O življenjski pristnosti in pesniški moči Valentina Cundriča priča PROŠNJA ZA MIR, ki jo smatra za svojo najboljšo pesem, se pravi, da je po pesnikovem mnenju tu njegov sedanji pesniški vrh.

Stanko Simenc

Valentin Cundrič

Prošnja za mir

Vojne načno pokrajino kot molj.
Morišče je roža, golta človeka namesto rose.
O žena, ki ti po možu ostane veselje solz;
o ugaslo osončje — mati brez živih potomcev.
Ne skušaj nas več, nasilje, ki te služimo.
Ne vpelji nas v omaloževanje lastnih usod.
Tvoje je vse, kaj naj ti ponudimo?
Luske spanja, zadnji rob?
Desetina je vžgano na naših zibkah
in na gnilih krilih kmečkih vrat.
Desetina bleje plavalosa drobica
ljudem, obrnjenim v tla.
Desetino vzameš od omlačenega žita
in od zrelega ženina.
Desetino predica na križ navija
in plevica na grm las.
Tlaka pojo jastrebi v gozdu,
da odslužiš svojo kožo in kri.
Tlaka vreščijo sipe v morju,
da se kraju in času oddolžiš.
Tlaka ponavljajo stari zakoni novemu rodu,
ki hrepeni čez rob svojih oči.
Tlaka prejkokuje o gnijočemu okostju
drevesa ki so zakopala obraze v puste gomil.

Izobčeni iz veselja padamo ali zmagujemo
in že to vemo:
Izenačeni še ne bomo enaki,
enaki še ne bomo srečni,
srečni še ne bomo večni.

Sila nasilja začnara besede v pasti,
zatočišča v kužni naliv. Podplate preluknja,
tik nas stopa, prežeč na naša usta.
Ne moremo se je znebiti. Če rečemo: mi gremo
spat, nas gleda, kot bi hotela reči, jaz postiljam,
ni narobe. Ne moremo je odgnati, naj si jo
obtožimo:

bila si poleg, sokriva si, da bo Hektorjeva žena
spet večer prejkala. TO JE HEKTORJEVA

ZENA:
Hektor, surovo pokončani, se res ne moreš več
pojavit ob meni! TO JE HEKTOR: Homerja
prosi,

da mi prizanese. Ne moremo se je znebiti,
naj si ji
zažugamo: zakaj si pustila jeruzalemske žene
obupavati na razvalinah: TO SO JERUZALEM-

SKE ZENE:
Oblast, ostudne oči smo ti z odrezanimi lasmi
zavezovala za trenutek joka, ki je nekaj
edinstvenega v človeški zgodovini. TO JE GLAS
LJUDSKE PESMI: Kindlein, bet, bet, Troja

gori;
to je Herodova noč; bet, bet, Rim gori;
to je šentjernejska noč; spi na vekov veke.
Spi, saj pesniki krčijo novo pot. Za Homerjem
ne tavajo, o miru zlagajo pesmi. TO JE

EVROPA:

Zaradi tebe v Evropi ne znajo ljubiti,
saj že iz otrok odcurlja vsa strd.
Zaradi tebe je več kosti ko mesečine v gorski
skrinjli!

Odloži krvavo harfo, Grki!
Zaljubljeni so bolj vojščaki kot trte,
bolj oster kamen kot muževne veje,
sam pa najbolje veš, da roke so hitro strte
in ustnice prej okrušene ko krušne sklede.

TO STA ZALJUBLJENCA:
Bojim se za najine besede, da ne bi meso postale
in prebivale med nama.
Tvoje bi prve pokazale, da moje sovražijo.
S kolom v roki bi jih napadle, ti bi jih bodrila.
Moje bi bile vse pokončane, ti bi spregovorila
še nove besede,
ki bi meso postale in prebivale med nama.

S toliko vojaki boš vojno dobila.
... nekoč sva plula po morju žena,
podnevi bela, v večerni zarji rumena,
črna čez noč, zjutraj makovo rdeča,
zdaj bijeva zadnjo bitko enako utrujena, enako
sveža,

nekoč je bil svet do kolen v pesmi
in naju je za visoko starost namenil,
velika je bila najina cena,
zdaj bijeva zadnjo bitko enako utrujena, enako
sveža,

ko iz vodnjaka se iz postelje ozirava na okna,
ki v soncu spominjo na lupine ploda,
svetloba se kot jok na pod nateka,
zdaj bijeva zadnjo bitko enako utrujena, enako,
sveža,

to so najini večerni in jutranji psalmi,
vanje so se pomešali tuji koraki,
ne za ljubezen, za sovraštvo je padla z naju
obleka;
zdaj bijeva zadnjo bitko enako utrujena, enako,
sveža;

kdo je kriv, če naju jutri ne bo,
v čigavem imenu pačiva življenje v divje obrede;
zastonj bodo potoki jutri z ribami polnili
kamnite sklede;

poginila bova sprijeta v mlahav obroč,
kdo je vrgel na naju odejo in kamen,
polomil grm najinih kolen,
da zmražena poslušava kako cunjice zarje
cvrčijo v banji iz pritlikavih vej
in naj polijejo najini telesi z vonjavo,
kri bo s smradom udarjala skozi strop,
naj naju sežgo in shranijo v vazo,
najin krik bo udiral zaljubljenim strop...

Otroci se smehljajo rumenim psom;
jutri bodo izrezljali puško, naredili bič;
smehljajo se kamnom in njihovim dvorcem,
jutri bo vsak od njih slep konjenik.
Nocoj zro skoz travo za glasno zvezdo,
jutri bodo vihteli kij,
kurili ognje, kopali okope, hlinili gesla
in se ponašali z grbom brazgotin.

TO SO OTROCI: Poplaknili so nam iz oči
upornost,

izžgali iz dlani nam vonj miru;
ko skopljeni korakamo voljno,
da nas obje vojaški lug.

Kdo od njih misli na Argos, kjer so pograbilli
ko travo siromake z dvorišč,
kdo na sužnje, mučence in talce, ki so obmolčali,
namesto da bi sikali skoz nas.
Kdo misli na armado bosih otrok, o, uspala se je
iz Homerjeve knjige v srednji vek;
kdo na blaženi Husov pepel v Renu
in kdo misli na metulja, ki nikoli ni zletel
iz tvoje bube, balada!
In kdo misli na vse male Ane Frank,
ki ne morejo zapeti presunljivo:
Kindlein, bet, bet;
Kindlein, bet.

Človeštvo, spi,
saj si še majhen otrok,
mičen, surov otrok,
naveličan krvi.
Ni čas za križ ljubezni in sovraštva,
v tebi ni moči za sedem žalosti.
Zaželi si miru brez junaštva,
da to tisočletje preživiš.

Štefan Simonič

Zapis ob delu mladega grafika

Uredništvo me je naprosilo, da bi v vsaki številki Snovanj objavil zapise o gorenjskih slikarjih. To sem prav rad sprejel, ker se mi gradivo nabira in je prav, če nekoliko obdelano najde pot med bralce. Mislim, da bodo taki, nekoliko kronistično napisani portreti gorenjskih slikarjev nekoč morda dobro služili tistemu, ki se bo ukvarjal s pisanjem kakšnega pregleda likovnega dogajanja na Gorenjskem. Osebnost gledanje na delo likovnikov in pa posamezni ter občasni poizkusi ocenjevanja njihovega dela so pač moje gledanje, porojeno iz povsem osebnega nagnjenja do spremljanja likovne tvorčnosti na Gorenjskem. Zato je tudi vrstni red povsem slučajen, zapis o slikarju nastane takrat, ko se habere dovolj gradiva ali morda porabim za zapis kako posebno priliko.

O Stefanu Simoniču kot grafiku lahko zapišemo, da je zrasel pod okriljem Galerije v Prešernovi hiši in likovnovzgojne vloge, ki jo ta ustanova pod okriljem Gorenjskega muzeja že dobro desetletje tako dobro odigrava. V vrsti mladih likovnikov, ki so v tej hiši doživeli svoj likovni krst s samostojno razstavo, smo spoznali tudi Stefana Simoniča, danes Kranjčana, rojenega leta 1938 v Halozah pri Ptujju. Stefan Simonič se je izšolal na ljubljanski šoli za umetno obrt (danes šola za oblikovanje), torej na šoli, ki je vzgojila že vrsto likovnikov, bodisi da so študije nadaljevali še na Akademiji ali pa ubrali pot svobodnega umetnika ali likovnega pedagoga. Simonič je študiral na oddelku za gravuro, pri profesorju Francetu Peršinu pa se je še posebej seznanil s stensko dekoracijo in spoznal tajnosti fresko slikarstva. Diplomiral je leta 1960, nato do odhoda k vojakom poučeval na šoli, po odsluženju vojaškega roka je bil nekaj časa brez zaposlitve, danes pa poučuje na osnovni šoli Staneta Zagarja v Kranju likovno vzgojo in tehnično, kar danes ni več posebnost.

Od diplome do danes je minilo več kot šest let. V tem, za razvoj grafika relativno kratkem času, je Simonič pokazal svoja dela na več razstavah. Prvič je samostojno razstavljal leta 1963, a smo ga že prej zasledili na skupinskih razstavah gorenjskih likovnikov. Kmalu po samostojni razstavi v Kranju je kot vojak razstavljal samostojno v Sabcu in v Novem Sadu, decembra 1965 na Jesenicah in leta 1966 skupaj s Henrikom Marchlom v Kranju. Prav tako je sodeloval na

skupni razstavi gorenjskih likovnikov leta 1966 v Kranju, ki je obšla vso Gorenjsko, sodeluje pa tudi na letošnji razstavi. K razstavam, s katerimi se je Simonič predstavljal občinstvu, moramo dodati pri opisu njegovega dela tudi zidne dekoracije, ki so dobro uspeli: zidna dekoracija v otroškem zdravilišču Novigrad (18x1,8 m), stenske kompozicije v Demu JLA v Ljubljani (10x2 m), dalje v Sabcu v muzeju in dekoracije v gradu Predvor ter v hotelu Evropa v Kranju (zadnji je delal skupaj s Henrikom Marchlom).

Ena izmed prvih Simoničevih grafik, ki jo poznam, je mikavna različica v slovenski umetnosti opevanega Kurenta, ki je tudi izhodišče sodobne grafike Franceta Miheliča in motiv, ki bi mu lahko poiskali brez števila stvaritev in primerjav v likovni umetnosti. Simoniču je kot motiv za Kurenta služilo poljsko strašilo, ki ga je v svojem prvem poizkusu obdelal brez globljih vsebinskih in miselnih pretenzij. Poljsko strašilo je Simoniču služilo samo kot likovno izhodišče v realnem svetu obstoječega predmeta, ki ga je grafik preoblikoval v smislu poonostavljanja celote in v smeri abstrakcije. Tako obdelan lik je na grafični plošvi zasedel osrednje mesto ali srednjo vertikalo, ki deli list na tri dele, na tri pokončne pasove. Posebnost, ki jo moramo omeniti, je način grafične obdelave osrednjega pasu ali strašila, ki ima v realnem svetu, ko je odeto v stare cunje, mehke oblike, Simoničev lik Kurenta pa je dobil trde oblike grobe strukture obzrtega drevesnega lubja, kar ga je v daljni sekvenci privedlo v sorodnost likovni obdelavi Miheličeve grafike, predvsem Kurentov. Seveda moremo govoriti o vplivu in o podobnosti, ki je bolj zunanega značaja ali še bolje, samo asociacija. Tovrstnih podobnosti bi lahko našli še več, na primer po kompozicijskem konceptu z grafiko »Nočni popotnik« ali »Totem« Janeza Boljke (V. in VI. grafični biennale v Ljubljani). Vertikalna kompozicija, sestavljena iz dveh obrobni pasov in osrednjega, ki ga zajema lik, je pri naštetih primerih in še pri mnogih drugih enak ali podoben in ji je Simonič ostal dolgo zvest. Osrednji lik figure je temneje obdelan, s finejšimi verzi in skozenj se vleče temna črna kompozicija abstraktnih likov, medtem ko je okolica osrednjega lika obdelana s širokimi, svetlimi urezi, kar naj bi razbilo obrobno ploskev in kar v tem še močnem naslonu na realni svet vzbuja asociacije na jesensko polje v gradah. Jasno je, da je bil ta prvi korak v svet grafike še negotov in smo ga podrobneje pregledali pač zaradi možnosti primerjav in pa, ker ima v sebi vse elemente kasnejšega razvoja.

Na prvi samostojni razstavi je pokazal še nekaj podobnih linorezov, kjer ohranja še neizčiščeno vprašanje treh vertikalnih ali horizontalnih polj in kjer počasi odstranjuje disonanco, ki nastaja ob uporabi finih in grobih, temno niansiranih in grobo svetlih rezov. Ta disonanca nastaja zato, ker Simonič sledi s finimi urezi predmetom, ki jih abstrahirane prenaša v svoj likovni svet, medtem ko uporablja široke ureze samo za razbitje monotonije prevelikih obrobni ploskev na grafičnem listu, ki pa nimajo nikakršne zveze z realnim svetom in so torej čisto likovnega značaja. S tem sicer doseže kontrast med osrednjo kompozicijo in obrobni delom grafičnega lista, prav ta kontrast pa je disharmoniran.

Hkrati s tem problematičnim neskladjem je še ena stvar, ki sem mu jo ob prvi razstavi očital in katere se je kasneje otrese: igračkasto in neresno pretiskavanje posameznih delov grafičnega lista. Kar je v tej fazi metal na kup, je kasneje razporejal po grafični plošvi in menjal fino rezane geometrične like s širokimi, svetlimi

do povsem črnih likov, kar je v nadaljevanju pripeljalo Simoniča do tega, da mu je obrobna črna ploskev ostala enovita in je poudarjala osrednjo temo grafičnega lista. Ta napredek je sicer skromen, kajti komaj re je dokopal do delnega izčiščenja, ki ga je dosegel z odstranjevanjem vsega odvečnega, že je zopet po drugi strani dodajal mondrijanovske geometrične čiste like in tonil v način grafike Lojzeta Spacala.

Preden nadaljujemo, moramo najprej pogledati še, od kod jemlje Simonič osnovo posameznim likom, ki tvorijo kompozicionalno urejeni motiv njegovi grafiki. Izhodišče — poljsko strašilo in kurent, ki ga je že v začetku formalno preoblikoval ali bolje, sestavil iz množice dekorativno abstrahiranih in neurejenih manjših ploskev, je še vedno isto.

Osnova Simoničeve grafike je še vedno sestavljena iz manjših ploskev, geometrično oblikovanih, ki pa so ačda urejene, čisteje in omejene na majhno število, kakor je omejeno tudi število geometrijskih likov. Kakor pri Strašilu, ki ga je vzel iz realnega sveta, ga preoblikoval do take mere, da je bil podoben drevesu in kakor je tudi material zamenjal z lesom, tako je temu osnovnemu pravilu ostal zvest in je izhodišče kompozicijskem v celovitosti osnova iz realnega sveta vzeto drevo. To pa je preoblikovano v abstraktni simbol, ki zgolj asociativno še govori o svojem poreklu. Prav tako so tudi male ploskve, iz katerih odseva večji simbol, seveda do skrajnosti abstrahirani odmevi iz realnega sveta znanih predmetov, ki imajo kakršnokoli zvezo z lesom. Ti predmeti so ali deska ali kos lesa z letnicam, ali list ali grm in vejevje ali pa celo lesne celice. Vse te elemente strne v kompozicijo, ki včasih tudi kot celota spominja na drevo (Krošnja iz leta 1963 in 1964).

V lesorezu iz leta 1934 z naslovom Kompozicija še najbolje spoznamo Simoničev način ustvarjanja s sestavljanjem, kar je v grafiko prenešana tehnika kolaža. Iz posameznih pravokotnikov, trikotnikov in krogov odseva še zadnji stik z realnim svetom motiva. Posamezni delci te sestaviljanke — ne vsi — so abstrahirani in preoblikovani deli narave: drevesni list, grm, nekje se kot skozi svetlo okno črnijo na ozadju veje pošastnega drevesa, drugod sledimo letnicam gladko odrezanega debla in podobnim mikavnostim mikro sestavin celotne kompozicije, ki pa tudi kot celota spominja s svojo gradnjo na drevo.

Napredek je opazen. Ni sicer velik, je pa vendar tolikšen, da je Simoničeva grafika postala samostojnejša in čistejša v svoji gradnji. Seveda je pri njegovi kratki dobi iskanja težko že kaj napovedati, vidi pa se, da gre njegova pot v smeri pridobivanja tehnične bravuroznosti, kar je značilno za slovensko grafiko. Prav tako se posveča ves obdelavi detajla in skuša doseči najfinejše linije in fineše v odtenkih med črnobelim grafičnem odnosom. Vse kaže, da bo v njem kmalu dozorelo spoznanje, da belo-črni kontrasti ne zadoščajo sami sebi in da tudi tehnična bravura ne more biti ob tem izolirana od misli. Če združitev teh dveh komponent bo dala Simoničevemu ustvarjanju pravi pomen.

Je pa še nekaj, kar smo lahko opazili na zadnji razstavi (1966 v Kranju) osnutkov za grafične liste in je v zvezi s povedanim in z njegovim načinom snovanja tako kompozicije kakor tudi detajlov, njih preoblikovanja. Direktno snovanje z že preoblikovanimi in iz narave samo navidezno vzetimi motivi je lahko zelo škodljivo, če likovnik preskakuje posamezne faze v procesu preoblikovanja. S tem izgubi trdno oporo, ki je pri še tako abstrahiranem motivnem svetu v likovnem delu nujno prisotna in ustvarja neko enotnost. V Simoničevih grafikah je opazen napor, ki je vložil v likovno delo za dosego določene reda pri razvrščanju posameznih likov v kompozicijo. Kaže pa, da je Simoniču glavno samo to urejanje zaradi urejanja samega, kar bi nikakor ne smel biti namen. Tudi pot v čisto abstrakcijo, kateri se Simonič približuje, ne more biti prava brez predhodnega ponovnega študija realnega sveta. Moral bo poseči zopet nazaj v realnost in od tam potrpežljivo odkrivati pot, ki ga bo pripeljala do lastnega in polnokrvnega izraza.

Andrej Pavlovec

Štefan Simonič: Krošnja I — lesorez 1963

Gorenjska kmečka skrinja

I. del

Skrinja je najstarejši in dolga stoletja tudi najvažnejši pohištveni kos, ki je služil človeku v najrazličnejše namene: kot shranilo za živila, za žito, za obleko, razen tega je v srednjem veku služila tudi kot stol in postelja. Sele v baročni dobi je začela izgubljati vodilno mesto v stanovanjski kulturi višjih stanov. Bolj trdživo se je držala v uporabi po kmečkih domovih, čeprav je v gospodarsko in socialno naprednejših evropskih deželah trdnejši kmečki sloj v oblikah svojega pohištva že zgodaj ubiral stopinje za kulturnimi dobrinami višjih stanov. Na osnovi arhivskega gradiva je ugotovil A. Baš, da je po domovih najbogatejših svobodnikov na Kranjskem začela skrinja izgubljati vodilno mesto v njih notranji opremi v 2. pol. 18. stoletja. Sicer pa je bila na našem podeželju še vse tja do zadnjih desetletij preteklega stoletja najvažnejši shrambeni kos pohištva, na osnovi ohranjenega gradiva sodimo, da se ji je v 19. stoletju v tej funkciji pridružila še omara, in to le omara za živila.

Tipski razvoj skrinje je pogojen v splošni kulturni stopnji in tehničnih dosežkih posameznih dob in končno tudi v estetskih pojmovanjih posameznih dob in pokrajin. Na začetku razvoja je skrinja izdelana iz debla, kakršne so še ohranjene v Skandinaviji, v Avstriji in Črni gori in imajo svoje oblikovne predhodnike v prazgodovinskih krstah — deblakih in predzgodovinskih koritastih posodah iz lesa ali kamna. Pri nas moremo sklenjeno slediti temu razvoju šele od njene mlajše oblike, tako imenovane strešne skrinje, napravljene iz tesanih desk, vstavljenih v izžlebljene opornike. Oblike strešnih skrinj, ki so brez dvoma vplivane v oblikah hiš, so znane že iz antike, vendar postavljajo raziskovalci na osnovi arheoloških odkritij njih nastanek v zgodnejše dobe, saj so dokazala prisotnost take lesne konstrukcije (vlaganje desk v izžlebljene opornike — stebre) v Srednji Evropi že od kasne latenske dobe. Vlasta Domačinović, ki je preučevala skrinje iz tesanih desk na območju Jugoslavije, zaključuje na osnovi lingvističnih primerjav slovanskih izrazov za orodje za obdelovanje lesa, da je morala biti že v slovanski pradomovini tehnika obdelovanja lesa na primerni višini pa tudi na osnovi določene konstrukcijske posebnosti tesane skrinje, ki je skup-

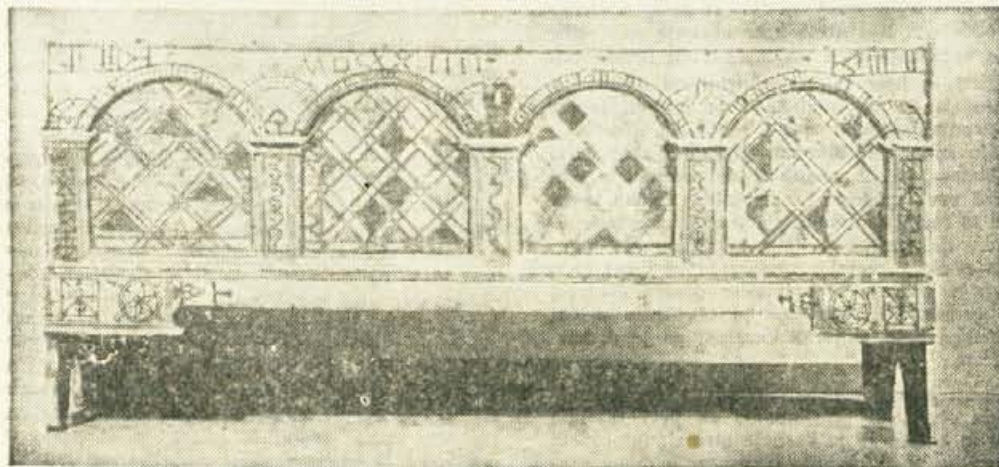

Renesančna fasadna skrinja z letnico 1716 z Rodin pri Zirovnici. Najstarejša ohranjena gorenjska kmečka skrinja z upodobitvami figurativnih motivov dvoglavega orla in cvetov (tulipan). Gorenjski muzej Kranj

na vsem Slovanom, da so morali ta tip skrinje poznati Slovani že v času pred razselitvijo. Na osnovi primerjalnega jezikoslovja je do istega zaključka prišel tudi ugledni raziskovalec jugoslovanske ljudske kulture, zagrebški profesor dr. Milovan Gavazzi; v slavonskem narečju je znan izraz »kobiljaša« za tip tesane strešne skrinje, isti izraz za ta tip skrinje poznajo tudi Slovaki in del Poljakov. Enoten izraz za isti predmet je mogel nastati le v staroslovanski skupnosti, torej je moral vsaj del Slovanov tako skrinjo poznati. Beseda »skrinja« je romanskega izvora (scrinium) in je prešla v slovanske jezike po stiku z antično kulturo.

Tesana strešna skrinja se je do danes ohranila v večji meri v vzhodni Sloveniji, tudi na Dolenjskem, na Gorenjskem pa le v maloštevilnih primerih na kamniškem ozemlju, in sicer v Moravški dolini. Zakaj prav tu? Zaradi svoje odročne lege je bilo to ozemlje potisnjeno v nekakšno zatišje pred kulturnimi vplivi, ki so z živimi komunikacijskimi zvezami prihajali s severa in potiskali v kolo razvoja druge kraje na Gorenjskem. Tako se je na Gorenjskem poleg tesane strešne skrinje že zgodaj uveljavila druga, mlajša oblika skrinje — t. i. »zabojna« skrinja s podstavkom in konstrukcijskim poudarkom na bočnih stranicah, ki je upodobljena na freski Sv. Nedelje v Crngrobu (1460—1470). Tip zabojne skrinje s podstavkom in konstrukcijskim poudarkom na bočnih stranicah je bil v srednjem veku, še bolj pa v 16. stol., razširjen v vsem vzhodnoalpskem prostoru. Skrinja ni več tesarski, ampak že mizarški izdelek, napravljen iz mehkega lesa. Nova oblika je pogojena v napredku tehnike v obdelovanju lesa in v novi kulturi stanovanja.

Odslej je tipski razvoj naše skrinje v nekaterih osnovnih formalnih značilnostih vključen v vzhodnoalpski kulturni prostor.

Fasadna skrinja z renesančnim arhitekturnim okrasom z letnico 1624 iz Češnjice pri Podnartu. Gorenjski muzej Kranj

Najstarejši ohranjeni datirani gorenjski kmečki skrinji iz Češnjice pri Podnartu nosita letnico 1614 in 1624. Predstavljata nov tip skrinje v gledu konstrukcije (skrinja ne sloni več na podstavku, nakazuje ga le še dekorativno obložena deska na fasadni strani, osnovna konstrukcijska elementa sta še vedno bočni stranici, ki se zdaj zožujeta) in sta hkrati najstarejši življenjski predmet za preučevanje razvoja umetnostnega okrašenja gorenjske kmečke skrinje. Pod vplivom obsežne renesanse, za katero je značilna uporaba renesančnih arhitektonskih elementov v prostoru, se je od poznega 16. stoletja uveljavila tudi pri nas t. i. »fasadna« skrinja s plastično renesančnim arhitekturnim okrasom (najstarejša z letnico 1584 hrani muzej v Mariboru in spada višjim družbenim slojem). Gorenjski kmečki skrinji z letnicama 1614 in 1624 sta spreokrašeni s plastičnimi arkadnimiarki in pilastrami. Obe sta risarsko okrašeni; prva ima arkadno poljo okrašena z viticastimi motivi v črni in rdeči barvi, druga pa ima četvero arkadnih polj in bočni stranici poslikani z renes. motivom žabnice. Simetrični viticasti spleti upodobljeni s črno barvo na les so osnovni motiv gorenjske poslikane skrinje vse 17. stol. tja do zadnjih desetletij 18. stoletja. To so preproste risarske upodobitve motivov, ki so izdelani v drugih tehnikah (tarziji, rezbariji) značilni tudi za meščansko hišstvo iz 17. stoletja. V to osnovno motiviko metričnih zavitih linij se na skrinjah iz 18. stol. vpletajo tudi že bolj realistično občuteni, vendar močno stilizirani motivi srca, cvetovi tulipanov in nageljna, na skrinjah v okolici Blede je priljubljen motiv dvoglavega avstrijskega orla, je v ljudski umetnosti tega kota priljubljen motiv (srečujemo ga na pečnicah ljubenske lonške delavnice, na kovanih ključavnicah na skrinjah). Bočni stranici sta običajno okrašeni s motivom šestrolistih rozet v krogu.

Skoraj polni dve stoletji gorenjska kmečka skrinja tako v pogledu konstrukcije kot v pogledu okraševanja ni doživela bistvenih sprememb. Od enotnega tipa gorenjske fasadne skrinje odstopa skrinja bohinskega tipa; 18. stol. je namreč za bohinski kot značilna skrinja, ki ima plastične renesančne arkade, ki so menjane s preprostimi slikarskimi imitacijami ali pa ima le-te upodobljene v tehniki plitvega reza.

Sicer pa je bil vse do nastopa večbarvnega poslikavanja razvoj naše kmečke skrinje enotni. Z nastopom večbarvnega poslikavanja pa se je izoblikovalo na Gorenjskem — zlasti še v 19. stol. — več tipov skrinj, ki nosijo značaj ožjih pokrajinskih ali delavniških skupnosti. Za večbarvno poslikano skrinjo je značilen tudi nov način konstrukcije, pri kateri so vse štiri stranice enakovredne, povezane med seboj s tesnimi ogelnimi zvezami t. i. »cinkanjem«. Skrinja ne stoji več na bočnih stranicah, ampak na nogah, kar jo loči od skrinj v sosednih evropskih deželah.

Anka Novak

Prešernova hiša v Vrbi

Zgodovina Prešernove hiše ni le dolžnostni poklon velikemu geniju in stvarer, ki so povezane z njegovim delom in življenjem, marveč tudi zgovoren del naše zgodovine, drobna struktura v naši preteklosti, ki jo često ocenjujemo krivično in celo v duhu dnevnih parol. Smo pač radi, kot je pesnik zapisal — šalobarde.

Skromna vas Vrba leži na robu plitve terase sredi široke ravnine. Po stavbnih strukturi gre za precej enotno naselje, kjer med posameznimi domačijami ni bilo velikih razlik. Dominantni poudarek je vitki zvonik cerkve sv. Marka, ki mimoidoče opozarja, da se v njegovi bližini skriva v gostem zelenju človeška naselbina. V kolikor lahko sklepamo, da se obris vasi v stoletjih ni kdove kako spremenil, pa vemo, da izvira dominantna šele iz leta 1627, iz časa, ko so skromno romansko, kasneje gotizirano podružnico opremili z zvonikom, pač v duhu oblikovnih zahtev in vaške reprezentativnosti, ki se obrača navzven. Tako imamo danes v vasi tri značilne poudarke: zvonik, Prešernovo hišo in vaško lipo s srenjskimi kamni. Dominantni pomen cerkve poudarja lega na majhni vzpetinici zunaj vasi — pomen vaškega središča s srenjskimi kamni pa potek slemen, ki ta »trg« obkrožajo — saj je na prvi pogled jasno, da so kmetje smatrali vaško lipo za očišče in center, kamor je vas kot organizacijska celota in enota usmerjena. Na tem mestu so modri gospodarji opravljali in reševali naloge v zvezi z vaško samoupravo.

Prav gotovo je bil Prešernov rod, ki velja za eno najstarejših kmečkih rodov na Gorenjskem, najtesneje povezan z usodo te vasi. Po drugi strani pa lahko sklepamo, da zgodovina te rodovine vključuje kot klasičen primer vse bistvene strukture, ki določajo poseben način kmečkega življenja na Gorenjskem v času od začetka 16. do konca 19. stoletja. Če odštejemo dolgo vrsto mož, ki so opravljali najrazličnejše odlične službe — od dušnopastirskih do vojaških poveljnikov — in so se pisali Prešeren (1), nam že sama zgradba priča, da tu pomanjkanja najbrž niso poznali; prav zato je marsikateri domači sin (tako kot kasneje France) pustil plug in odšel v šole.

Najstarejše pričevanje o Ribičevem domu (tako se je pri Prešernu reklo po domače) je značilen polkrožno zaključen kamnit vhod s posnetimi robovi v kleti. Ta detalj priča, da je vhod nastal hkrati z večjim delom kletnega zidovja v 16. stoletju. To izhodišče pa nam služi še za nadaljnje sklepe: če je bil kletni vhod (ki ga površni opazovalci sploh ne vidijo!) obdelan tako ambiciozno, potem je moral biti prav tak, če ne ambicioznejši, tudi glavni vhod. Tu se opiramo predvsem na analogije iz drugih delov Gorenjske (Spanova hiša v Mojstrani, Vahov dom na Dovjem, vrsta hiš v Selški in Poljanski dolini, na Jezerskem itd.) in seveda na izrazito reprezentativen značaj kmečke arhitekture, ki ga ima ta že v 16. stoletju. Če pa še ugotovimo, da so pri skromnejših kmečkih hišah opremljali s kamnoseškimi detajli le zunanjščine, potem vemo, da je spadala Prešernova hiša že med nekoliko bogatejše domove. Premožnost pa prav gotovo ne gre le na rovaš kmetovanja — najbrže je del denarja priteklo v hišo tudi s kako drugo dejavnostjo, verjetno s kmečko trgovino in obrtjo, saj moramo upoštevati, da je v 16. in 17. stoletju kmečka trgovina ogrožala celo mesta. Vrba pa leži prav ob poglavitni prometni žili, ki je povezovala Kranjsko z morjem in severnimi deželami! Iz tega pa spet sledi, da kmečke hiše v 16. stoletju na Gorenjskem niso zasilna lesena bivališča, marveč razmeroma bogata arhitektura, ki se v izjemnih primerih (prim.: Spanova hiša v Lescab) kosajo celo z meščansko in fevdalno.

V tem času je bil bivalni del poslopja (»hiša«) verjetno lesen, veža in gospodarski prostori pa zidani, pač tako kot večina gruntarskih hiš tudi v kasnejših stoletjih. Morda pa je bila hiša zidana že v celoti, k tej misli bi nas navajal pred-

vsem kletni portal. Tloris je bil razmeroma napreden, verjetno že s posebej situirano, banjasto obokano črno kuhinjo, ob »hiši« pa je bila morda tudi še kamra. Razen kuhinje so imeli vsi prostori ravne lesene stropne. O tem priča strop v kleti, ki ni bil nikoli obokan. Kmečka gradbena logika je pač tako dosledna, da ni primera, ko bi našli nad stropom z ravnim stropom obokan prostor! Zunanje stopnišče (ki je danes zidano) je bilo leseno. Glede slikanega okrasja ne vemo ničesar — morda bi sondiranje sten pokazalo, da je bila tudi Prešernova hiša okrašena s preprostejšimi »šivanimi robovi«.

V taki obliki je poslopje preživelo stoletje, morda tudi več. Ko je leta 1853 Vrba v celoti pogorela, je bila močno prizadeta tudi Ribičeva hiša. Tedaj so morali zamenjati strop — namesto lesenega rezljanega stropa v »hiši« so sedaj namestili preprost ometan strop. Iz tega časa izvira tudi obokanje v veži, ki so ga poudarili z motivom segmentnih oprog in češkimi kapami. Tudi večina kamnoseškega okrasja izvira iz tega časa — kamniti okenski okvirji v shemi, kakršno je na podeželju uveljavila Peraška kamnoseška delavnica, ter oba »portala« — čelni in dvoriščni. Nekaj kamnoseških okvirjev pa so vstavili ob priliki prezentacije leta 1939. Iz tega obdobja izvira tudi kamnito zunanje stopnišče na pročelju, ki dominira nad vaško potjo.

Potemtakem je Prešernova hiša v bistvu spomenik stavbarstva iz srede 19. stoletja — to je iz cvetočega obdobja kmečkega klasicizma. Hkrati pa je tudi spomenik specifične kmečke arhitekture, ki navadno gradi stavbne sinteze. Opazili smo že, da stavba vključuje gotske elemente, prav tako bi nam sondiranje pokazalo tudi ostanke baročnega obdobja (verjetno sledove oken v »hiši« med stoječimi okni), ki je dalo hiši njen današnji obseg — to je lupino. O bogastvu baročne faze nam posredno pričajo tudi podatki, da je bil oče Franceta Prešerna napreden kmetovalec, ki se je mimogrede (tako kot še precej gorenjskih kmetov) pečal tudi s prevozništvom. Relativna premožnost (Prešernova sestra Lenka je ponosno izjavila, da pri Ribičevih »kruha ni manjkalo nikoli!) pa je brez dvoma dokaz, da niso stanovali v neugledni, iz 16. stoletja izvirajoči hiši, marveč, da so jo v tem času (okrog 1800) ali pa še prej prezidali v baročnem duhu, tako kot veliko večino kmečkih hiš na tem ozemlju pa tudi drugod na Slovenskem.

Oblikovne kvalitete Prešernove hiše niso vrhunske, gre za skromen odmev časovnih stilov in vsakokratnih likovnih hotenj, ki so vezane na čas in prostor. Vendar pa te ni slepo posnemanje oblik iz visoke umetnosti. Določena likovna načela in podrobnosti (recimo portal s posnetimi robovi v kleti) so prilagojena kmečkemu načinu življenja in izrazito praktičnemu pojmovanju stavbarstva. Oblikovne podrobnosti so vedno v sozvočju s funkcijo, prav zaradi izrazite funkcionalnosti zasnov in dekorja pa kmečkemu stavbarju vedno znova uspevajo tudi najbolj drzne sinteze. Prostorska zasnova, ki je ostala v bistvenih potezah nespremenjena od 16. do 19. stoletja, je dobila po letu 1853 povsem nove poudarke in značaj. Vzemimo le vežo! Prehodni prostor je bil prvotno krit z lesenim stropom — usmeritev krovnih desk je poudarjala vzdolžno usmeritev, šlo je za nekakšen »zametek« dinamičnega longitudinalno usmerjenega prostora. Za prehodno vežo je to brez dvoma izredno funkcionalna likovna rešitev. S spremembo okusa je v času »kmečkega klasicizma« pa tako »dinamične« komponente naročniku niso več ustrezale. Izrazito prehodni prostor so s sistemom segmentnih oprog in s češkimi kapami spremenili v bolj monumentalno, statično prostornino. Značaj drugih prostorov (»hiše« in kamre) je ostal nespremenjen — vendar je tudi tu svetel ometan strop precej prispeval k drugačnemu prostorskem občutju. Tradicionalni težki, v gotski sferi temelječ bogato profiliran lesen

strop, ki je deloval predvsem z maso, je nadomestila bela ploskev, ki je prostor optično dvignila. S tem pa je izgubil nekadnjo veljavo tudi bohkov kot — značilno je, da so prav v tem času pričeli nadomeščati slike na steklo z velikimi oljnimi slikami, ki zahtevajo povsem drugačno osvetlitev. Kasneje so spremenili tudi zahodno zatrečno fasado. Leseni opaž zakriva le še pol zatrepa, del podstrešja so namreč zavzeli stanovanjski prostori.

Spomenik, ki priča o oblikovalni volji kmečkega sloja v preteklosti pa ima še neko drugo vrednost — gre za obliko muzejske ureditve, kakršno si je zamislil pisatelj Franc S. Finžgar v letih pred drugo svetovno vojno. Ugotovimo lahko, da je etnografska ureditev notranjščine še močno v duhu romantičnih pojmovanj. Bohkov kot recimo ni veren stari obliki (v kmečkih hišah so bile slike na steklo postavljene stikoma, tako da so tvorile nasičeno barvno ploskev), tudi luč v veži je bolj v »narodnem« slogu, takih detajlov je še nekaj. Vendar imajo tudi te »napake« svojo vrednost, saj so prav tako kot hiša spomenik svojega časa, spomenik kulturne zrelosti in osebne prizadetosti vrste tedanjih kulturnih delavcev, ki jih je pri tej plemeniti akciji vodil pisatelj Franc Saleški Finžgar. Morda bi ob tej priložnosti poudarili, da smo dolžni tudi Finžgarju — na pošteno ureditev čaka tudi njegova rojstna hiša v Doslovičah.

Ivan Sedej

Opomba

(1) prim.: Kidrič F. — Finžgar F. S., Vrba, Prešerni, Prešeren, Ribičev dom, Izd. in zal. Odbor za odkup Prešernove rojstne hiše, Vrba 1939, stran 5;

Vrba, Prešernova hiša

Vrba, Prešernova hiša — veža s »klasicističnimi« oboki

Sožitje kulture in turizma

Amatersko ustvarjalna tvorbnost na vseh popriščih kulturnega in političnega življenja je še dandanes dragocena vrednota za našo družbo. Morda celo vrednejša in dragocenejša kot kdaj koli prej, in to predvsem zaradi razgibanega družbenega življenja in naglega razvoja tehnike, znanosti in gospodarstva. Stremljenja po učinkovito stopnjevanem napredku so silovita in prodorna ter zato nujno terjajo tudi napredek kulture, utvarjalne misli in poustvarjanja.

V celotno kulturno in družbenopolitično življenje radovljiške komunne se zelo močno vraščajo amaterska prizadevanja kulturnih organizacij ter drugih institucij, kot so knjižnice, delavska univerza in glasbena šola. V minulemu letu pa so se tem dejavnikom pridružila še gostovanja poklicnih gledališč in so v treh večjih krajih občine močno popestrila kulturno življenje.

Na območju komunne se je v zadnjih nekaj letih zlasti močno razmahnilo igralsko amaterstvo ter glasbena in likovna dejavnost. Igralske skupine so z uspehom nadaljevale vojo ustaljeno prakso dela na temelju dejanskih potreb in možnosti v kakem kraju. V glasbenem življenju se je tudi marsikaj spremenilo na bolje. Razširilo se je zborovsko petje, svoje delo pa je kvalitetno zboljšala tudi glasbena šola v Radovljici s svojimi oddelki na Bledu, v Bohinju in Kropi. Medtem ko so nekateri zbori nekoliko pojenjali, pa so zrasli drugi; živahna žarišča glasbene dejavnosti pa postajajo tudi onovne šole. Dosedanja širša glasbena srečanja — predlanskim v Podnartu, lani pa na Bledu — so potrdila, da je delo v tej zvrsti poustvarjalne tvornosti zastavljeno dokaj široko, resnica pa je tudi, da je še vse premalo takšnih resnih amaterskih glasbenih skupin, ki so svoje delo zastavili dovolj načrtno in so pri tem že osvojili neko ustaljeno metodo dela in dosegli primerno strokovno raven in kvaliteto dela. Pri mnogih amaterskih skupinah je delo bolj občasno, priložnostne narave in nima svoje kontinuitete in trajnosti. Nekaj podobnega velja tudi za amatersko igralske skupine. Pri teh so zlasti organizirana dramska srečanja zelo uspešna oblika soodčenja ustvarjalnih zmogljivosti in dosežkov, zato so v veliki meri

spodbuda ustvarjalcem in dejavna oblika za medsebojno izmenjavo izkušenj. V Radovljici jih prirejajo že tretje leto zapored. Vendar pa takšna skupna akcija doseže svoj namen le, če je temeljito pripravljena.

Praksa nas je naučila, da je mogoče le z razumno in stvarno kulturno politiko sproščati ustvarjalne sile amaterizma ter jih tako spodbujati k delu in iskanju. Neusahljiva ustvarjalnost se je na tak način že mnogokrat izpričala kot človekova potreba po izpovedovanju in potrdila nepogrešljivo prisotnost v vsakdanjem življenju. Seveda pa je ta dejavnost v mnogočem pogojena od kulturne sredine ali zaledja, v katerem živi in ustvarja.

Na območju radovljiške občine, zlasti pa na Bledu, v Radovljici ter v Kropi so že lani pričeli z rednimi predstavami poklicnih gledaliških hiš. Tako se je pridružil amaterizmu nov činitelj, ki bo nedvomno močno in dejavno vplival na ustvarjalno razpoloženje in vrstah amaterizma. Takšnih predstav je bilo v teh krajih lani trinajst, letos pa jih bo znatno več, ker se je izkazalo, da je zanimanja zanje dovolj in da je potreba po srečanju občinstva z živo predstavo na odru zelo očitna, vključno razširjenosti televizije in filma.

Ceprav letošnji spored predstav poklicnih gledališč obsega kar 37 uprizoritev, je odveč bojazen, da bi bilo to v škodo amaterizmu. Lahko pribijemo, da mu je kvečjemu samo v korist in uslugo. S temi gostovanji so na Radovljiškem pokrili zlasti tista območja, koder amaterizem ni uspel v celoti zadostiti potreb ljudi po gledališču. Za občinstvo v Radovljici, na Bledu ter v Kropi je vsekakor dragocena pridobitev, da bodo lahko v enem letu gledali po osem rednih gledaliških predstav najboljše kvalitete. Dosej takih možnosti še ni bilo. Tudi amaterizem bomo s tem obogatili z novimi pobudami in znanjem, saj si boljše dramske šole kot so redni obiski predstav pravzaprav ne moremo zamisliti. Igralet, ki že poznajo osnovo gledališke obrti in umetnosti, lahko z obiskom in kritično presojo predstav še marsikaj pridobijo. Zato občinska kulturna zveza v Radovljici vsem aktivnim kulturnim delavcem amaterjem omogoča

brezplačen in organiziran ogled predstav kot nagrado za njihovo delo.

Tudi v finančnem pogledu tako obsežen spored gostovanj ne bo prehud riziko za prireditelje, ker so akcijo znatno podprle tudi delovne organizacije. S prispevkom zveze kulturnih organizacij in občinske skupščine se bodo sprostila tudi nova sredstva iz skladov delovnih organizacij in iz republiškega sklada za kulturne dejavnosti. Odziv je bil v nekaterih delovnih kolektivih zelo zadovoljiv, zlasti v Plamenu v Kropi in še ponekod, medtem ko nekateri delavski sveti niso sprejeli ponudbe občinske kulturne zveze za odkup skupinskega abonmaja. Vendar pa so to le redki primeri. V večini pa je široka akcija za zbiranje denarja in za odkup skupinskih abonmajev po podjetjih uspela. V Radovljici in na Bledu pa so mimo tega prodali tudi kakih tristo individualnih abonmajskih vstopnic za vse predstave vnaprej.

Vse kaže, da je zanimanje za gledališče v naših krajih zelo živo in je zato odveč bojazen, češ da bo to v škodo amaterskim prizadevanjem. Posebej pa bo potrebno v celoti zagotoviti za ta program namenska sredstva, tako da tudi v finančnem pogledu amaterska dejavnost ne bo prizadeta.

Posebno vprašanje, ki za sluzi vso pozornost in se v zadnjem času močno postavlja v ospredje, je sožitje kulture in turizma. Kulturne organizacije so v tej smeri razvile dokajšnjo aktivnost. Z dobro organizacijo in z izdelanimi režijskimi koncepti za prireditve in atraktivne množične spektakle na prostih prizoriščih bi se obseg dejavnosti vsebinsko močno razširil. Potrebni pa bi bili v ta namen dobri organizatorji in režiserji, ki bi znali izkoristiti vse možnosti.

Dosedanje prireditve v turističnih krajih na Gorenjskem se sicer več ali manj zadovoljile občinstvo predvsem s folklornimi nastopi in s sodelovanjem nekaterih priznanih zborov. Premalo pa je bilo v organizaciji teh prireditev ustvarjalnosti in iskanja novih oblik in prijemov. V takem primeru zgolj posredništvo ni zadosti, ker ne vodi v dinamiko in v aktivno oblikovanje programov, marveč se zadovoljuje le s tem, kar nudijo tuji ansambli. Zelo uspel tovrsten poskus v turistične namene je bil lanski kulturni teden v Ribnem pri Bledu, na katerem je v enem tednu sodelovalo osem različnih ansamblov z zelo pestrim programom. Podobne oblike pa bo treba gojiti naprej. V tej smeri bo morala zveza kulturnih organizacij razširiti svoje delo in tesneje sodelovati s turističnimi organizacijami.

Jože Bohle

Kulturno življenje v Tržiču

Kdor bi iskal informacij v Tržiču v kakem turističnem vodniku ali krajevnem leksikonu in bi o njem bral, da ima mesto toliko in toliko kulturnih spomenikov, knjižnico, muzej, glasbena šola, DPD »Svoboda« in celo sedež občinske zveze kulturno-prosvetnih organizacij ter da prirejajo to leto za letom poletne igre, bi si utegnili ustvariti kar ugodno mnenje o kulturnem življenju v tem mestu. Če pa bi si ogledal to življenje polžiče in se pozanimal podrobneje za to, kaj in kako te organizacije — tako strokovne kot amaterske — delajo, bi marsikje opazil mnoge pomanjkljivosti; tu glede na razmere, v katerih delajo, tam glede na raven njihovih dosežkov. Največkrat smo prehitro zadovoljni s tem, kar smo za kulturno rast mesta in okolice napravili, pa čeprav nismo kdaj zanj morda nič drugega storili, kot da smo npr. enemu izmed poslopij v Tržiču vzdeli zvoneče ime Cankarjev dom in pozneje še čisto, ki pelje tod mimo, poimenovali po največjem slovenskem pisatelju. Vendar Cankarjev dom še ni tržički kulturni dom, kot bi kdo sodil po njegovem imenu, če v dvorani kina, ki je v njem — oziroma na njenem odru — lahko tudi dramska sekcija »Svobode« gostuje, če in kadar se sporazume za tako gostovanje z upravo kina.

Prvi vzrok, da vsa prizadevanja tistih, ki bi radi kaj storili za kulturno rast Tržiča — in teh ni ravno malo — ne rde večjih sadov, je prav gotovo v tem, da se zanje ne zavzema širša javnost. Prav izjemni so primeri, da se je po osvoboditvi lotila vprašanja kulture kaka družbeno-politična organizacija ali občinska skupščina. Vse preveč imajo le-te drugih skrbti za premaganje težav take ali drugačne vrste, za reformo in reorganizacijo tega ali drugega področja družbenega življenja, vse preveč je vedno trenutno pomembnih akcij — ki so za mnoge sploh mnogo pomembnejše kot kulturna rast občanov — da bi se utegnile kdaj pa kdaj seznaniti podrobneje s tem, kje smo v kulturi. Če pa smo se le kdaj pogovarjali tudi o kulturi, je žal diskusija kmalu obtičala, ker so mnogi diskutanti videli kot izhodišče denar in spot denar, ki ga seveda nikoli ni bilo toliko na pretek. Vendar denar zmerom ni vse. Vzemimo npr. Tržiške poletne igre, ki smo si jih zamislili pred dobrimi tremi let kot našo stalno kulturno institucijo. Poletne igre bi utegnile biti celo donosne, vsekakor pa bi lahko poravnale stroške z vstopnino, če bi bile dobro organizirane in

dobro pripravljene. Za dobro organizacijo pa bi bilo predvsem potrebnih mnogo več sodelavcev, kot se jih zanje žrtvuje, da, tako ali drugače bi moral sodelovati pri njih sleherni občan. Karkoli slišimo, kako se je povzdignil ta ali oni kraj — takih primerov pri nas nima — vedimo, da je za organizatorji stal ves kraj, ki zadoščen za njihov trud Slovesa, ki so si ga priborili je včasoma deležen njihov kraj, ne le ta ali oni poseznik.

Za nosilce kulturnih dejavnosti so potrebni seveda sposobni in na svojem področju razgledani ljudje. Nihakor ne zadošča zgolj želja skupine ljudi, da osnuje igralsko družino ali pevski zbor ali morda likovno sekcijo — brez dobrih mentorjev ne bodo dosegli pomembnih uspehov, brez njih ne bodo postali ne dobri igralci ne dobri pevci, še manj dobri slikarji. Ljudi, ki bi hoteli udeleževati ali voditi ali v pevskem zboru ali kako drugače, tudi danes manjka, tudi med mladimi (na to je treba posebno opozoriti vodstva ZMS!), tja pa je seveda najti dovolj sposobnih in hkrati polnovolnih vodnikov za različna področja kulture.

Ce rečemo, da so uspešni vodniki na kulturnem področju v glavnem lahko izobraženci, ne moremo zanikati, da je marsikdo marsikdaj dosegel lepe uspehe tudi nadarjen glasbenik, režiser ali slikar, ki sicer ni imel diplome ustrezne akademije. Vendar je bila njihova pot do uspehov odvisna od le od njegove naravne nadarjenosti, temveč od njegovega nenohnega prizadevanja po lastnem izpopolnjevanju ob nenehni spodbudi vseobsegajočih prijateljev, ki jim mora biti skrb za kulturno rast občanov prva skrb.

Končno, nikakor pa ne predvsem, je seveda kultura treba tudi podpirati z denarjem, to pa zato, da ustvarimo ugodne razmere za našo močno delo. S tem da smo ustvarili ugodne razmere za delo na različnih kulturnih področjih, denarja nikakor nismo zapravljali. Dosegli smo le, da so se začeli občani, da se je začela zlasti mladina preusmerjati iz hlapanja po plehkkih užitek k sprejemanju višjih in trajnejših vrednot k požlajtanju vanju samega sebe. In če smo to dosegli, smo napravili ljudi bogate, vso družbo pa zares, ne le na videz srečnejšo.

Jože Rakovec

SNOVANJA — posebno kulturno rubriko GLASA ureja uredniški odbor Kluba kulturnih delavcev v Kranju: Milan Batista, Slavko Beznik, Dušan Ogrizek, Bojan Pisk, Andrej Triler, Črtomir Zoroc in Olga Zupan. Odgovorni urednik Bojan Pisk.